

Філософія

УДК 1:159.9:297.7

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17748205>

Акбарійська метафізика в контексті метамодерної епістемі: до нової моделі взаємодії раціональності та містицизму

Білокопитова Ніна Іванівна,

к. філос.н., докторантка кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи, Запорізький національний університет, Запоріжжя, Україна, <http://orcid.org/0000-0002-7260-0705>

Прийнято: 12.11.2025 | Опубліковано: 28.11.2025

Анотація: *Стаття пропонує концептуальне переосмислення акбарійської (al-Akbarian) метафізики як продуктивної інтелектуальної парадигми, актуальної в контексті метамодерної епістемі. У традиційній інтерпретації акбарійська думка розглядається переважно як історико-містичне явище ісламського суфізму XV–XVI століть. Проте у світлі метамодерної оптики її потенціал можна осмислити інакше, як складну систему когнітивних та містичних процесів, здатних інтегрувати раціональне та трансраціональне знання. Автор пропонує модель, у якій акбарійська метафізика виступає не лише містичною картиною буття, а й динамічною рамкою, що організовує взаємодію емпіричного, логічного та герменевтичного рівнів пізнання. **Мета:** відкрити акбарійську метафізику як живу, продуктивну рамку, що поєднує раціональне та містичне, і дослідити її здатність формувати сучасні моделі пізнання та свідомості в умовах метамодерної епістемі. **Методи:** синтез герменевтичного аналізу*

класичних текстів, когнітивних підходів до самоспостереження, емоційно-тілесного досвіду та містичної практики; моделювання процесів пізнання через теоретичну рамку взаємодії акбарійської метафізики з метамодерною парадигмою; порівняння трансформації ключових категорій. **Результати:** запропоновано концептуальну модель, де акбарійська метафізика, через призму метамодерної епістемі, демонструє унікальну здатність поєднувати раціональне, символічне та духовне, що робить її продуктивним інтелектуальним ресурсом для сучасної гуманітаристики. **Висновки:** запропонована інтерпретація представляє акбарійську метафізику як дієву інтелектуальну матрицю, яка здатна інтегрувати раціональне і містичне пізнання, на відміну від модерних або постмодерних схем, де раціональність і духовність часто протиставляються; акбарійська парадигма демонструє єдність пізнання, в якій аналітичне, символічне та інтуїтивне знання взаємно доповнюють один одного. Це створює нову методологічну основу для досліджень у гуманітарних і когнітивних науках.

Ключові слова: al-Akbarian, метафізика, Ібн Арабі, метамодерна свідомість, синтез раціонального і містичного, інтегративне пізнання, містичний когнітивний процес, рекурсивне самопізнання, естетика взаємодії.

Al-Akbarian Metaphysics in the Context of the Metamodern Episteme: Toward a New Model of the Interaction between Rationality and Mysticism

Nina Bilokopytova,

PhD in philosophy, Department of philosophy,
public administration and social work,

Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine,

<http://orcid.org/0000-0002-7260-0705>

Abstract: The article offers a conceptual rethinking of al-Akbarian metaphysics as a productive intellectual paradigm, relevant within the context of a metamodern episteme. In traditional interpretations, al-Akbarian thought is primarily viewed as a historical-mystical phenomenon of 15th–16th century Islamic Sufism. However, from a metamodern perspective, its potential can be understood differently as a complex system of cognitive and mystical processes capable of integrating rational and transrational knowledge. The author proposes a model in which al-Akbarian metaphysics functions not merely as a mystical representation of being but as a dynamic framework organizing the interaction of empirical, logical, and hermeneutic levels of cognition. **Objective:** To uncover al-Akbarian metaphysics as a living, productive framework that combines the rational and the mystical, and to examine its capacity to shape contemporary models of cognition and consciousness within a metamodern episteme. **Methods:** A synthesis of hermeneutic analysis of classical texts, cognitive approaches to self-observation, embodied-emotional experience, and mystical practice; modeling cognitive processes through a theoretical framework of al-Akbarian metaphysics' interaction with the metamodern paradigm; comparative analysis of the transformation of key conceptual categories. **Results:** A conceptual model is proposed in which al-Akbarian metaphysics, viewed through the lens of a metamodern episteme, demonstrates a unique ability to integrate rational, symbolic, and spiritual dimensions, making it a productive intellectual resource for contemporary humanities research. **Conclusions:** The proposed interpretation presents al-Akbarian metaphysics as an effective intellectual matrix capable of integrating rational and mystical cognition, in contrast to modern or postmodern frameworks where rationality and spirituality are often opposed. The al-Akbarian paradigm demonstrates a unity of knowledge in which analytical, symbolic, and intuitive forms of understanding complement each other, establishing a new methodological foundation for research in the humanities and cognitive sciences.

Keywords: *al-Akbarian, metaphysics, Ibn 'Arabi, metamodern consciousness, synthesis of rational and mystical, integrative cognition, mystical-cognitive process, recursive self-knowledge, aesthetics of interaction.*

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття позначився парадигмальним зрушенням у сфері гуманітарних наук: вичерпання постмодерної фрагментації спричинило появу метамодерної чутливості, культурної логіки, що ґрунтується на коливанні між скепсисом і щирістю, критикою та реконструкцією, раціональним та трансцендентним. Метамодерн не відкидає раціональність, але й не приймає містицизм некритично; він шукає продуктивну напругу між аналітичними режимами пізнання та тими, що базуються на внутрішньому досвіді, афекті й духовній практиці. У рамках цього ширшого трансформаційного процесу премодерні метафізичні системи знову переосмислюються як потенційні епістемологічні ресурси для сучасних дискусій про знання, суб'єктивність і сенс.

Однією з таких традицій є акбарійська школа (англ.al-Akbarian, араб. Al-Akbariyya), (або акбаризм, від. араб. *акбар* - *найвеликий*), інтелектуально розвинена містична парадигма, заснована на метафізиці Ібн Арабі (1165–1240), що визнаний однією з найважливіших постатей в історії ісламського суфізму та містичної філософії, його часто називають почесним титулом «Шейх аль-Акбар» *Shaykh al-Akbar* (The Greatest Master) через глибину його думок у метафізиці, теології та ісламській духовності, які протягом століть розвивали коментатори та учні [21]. Акбарійська думка пропонує цілісну онтологію, космологію та духовну антропологію, що долають класичні дихотомії між дискурсивним та символічним, видимим і прихованим, раціональним та містичним. Саме ця інтегральність робить акбарійську парадигму надзвичайно релевантною для метамодерної епістеми, що прагне зберегти цілісність без відмови від складності, а смисл без догматизму.

Метою цієї статті є дослідити, яким чином акбарійську метафізику можна прочитати крізь оптику метамодернізму, та які епістемологічні, культурні й антропологічні наслідки має таке прочитання. Центральним є питання про те, чи здатна акбарійська традиція запропонувати сучасності модель примирення раціонального та містичного, що виходить за межі постмодерного релятивізму та модерної секуляризації. Аналітика ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує філософію релігії, герменевтику, культурологію та історію інтелектуальної думки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження акбарійської традиції та її філософських вимірів упродовж останніх десятиліть демонструють помітне зростання інтересу до інтелектуальної спадщини Ібн Арабі, особливо в контексті міждисциплінарних студій, що поєднують релігієзнавство, філософію, культурологію та когнітивні науки. Поруч із цим, у гуманітарному знанні формується окрема лінія досліджень, присвячена метамодерну як новому культурно-епістемологічному горизонту, у межах якого містичні форми знання знову стають релевантними.

Ці дві дослідницькі традиції: акбарієзнавство та метамодерні студії, досі рідко перетиналися безпосередньо, проте їхній паралельний розвиток створює умови для нового синтезу, у центрі якого може опинитися акбарійська метафізика як *модель інтеграції раціональності та містицизму*.

Сучасне акбарієзнавство: оновлені підходи та інтерпретації. У XX–XXI століттях ключовими дослідниками акбарійської традиції стали Анрі Корбен, Вільям Чіттік та Аннемарі Шіммель, чії праці заклали фундамент сучасного академічного розуміння метафізики Ібн Арабі. Анрі (у деяких джерелах Генрі) Корбен розробив концепцію *mundus imaginalis*, автономного онтологічного світу уяви, який він уперше системно пов'язав із акбарійською космологією. У роботах *Creative Imagination in the Sufism of Ibn 'Arabī* (1969) [3] та *Alone*

with the Alone (1958) Корбен запропонував *герменевтичну модель* читання Ібн Арабі, яка згодом стала канонічною для філософських інтерпретацій суфізму.

Корбін постулює суттєву антиномію між Ібн Арабі та ортодоксальним ісламом. Ібн Арабі, пише він, «досяг езотеричної Істини, хакіки, (він пройшов) крізь і за межі темряви Закону та екзотеричної релігії» [6].

Вільям Чіттік продовжив цю лінію, вводячи акбарійську філософію у широкий дискурс філософської теології та порівняльної містики. Його праці *The Sufi Path of Knowledge* (1989) [1] та *Imaginal Worlds* (1994) [2] стали ключовими джерелами для аналізу акбарійської онтології, космології та епістемології серця (*'aql qalbī*).

А. Шіммель, хоч і зосереджена загалом на суфізмі, у *Mystical Dimensions of Islam* (1975) [19] подала структурний аналіз містичного досвіду, який сьогодні активно використовується для інтерпретації акбарійської психології духовного шляху.

На початку XXI століття акбарієзнавство розширюється у трьох напрямках: феміністичні та гендерні інтерпретації, наприклад, роботи Sa'diyya Shaikh (*Sufi Narratives of Intimacy*) [20] аналізують антропологію Ібн Арабі в контексті сучасної теорії тіла та інклюзивності. Порівняльна філософія релігії: праці James Morris [7], підкреслюють універсалістський потенціал акбарійської метафізики. Когнітивні та феноменологічні підходи: Mohammed Rustom [15] та інші, розглядають акбарійську епістемологію у світлі сучасних концепцій свідомості та інтерсуб'єктивності. Однак, незважаючи на багаточисельність інтерпретацій, акбарійська думка майже не розглядалася в контексті постпостмодерних парадигм, включно з метамодерном.

Дослідження метамодерну як нової культурної та епістемологічної рамки. Метамодерн як термін увійшов у гуманітарний дискурс після публікації статті Тімотеуса Вермюлена і Робіна ван ден Аккера "Notes on

Metamodernism” (2010) [22], що описує нову структуру культурної чутливості, побудовану на коливанні між модерністською вірою у прогрес і постмодерною критикою великих наративів. Подальші праці, такі як: Гіббонс *Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth after Postmodernism* [16], поглибили розуміння метамодерну як специфічного режиму мислення, у центрі якого: синтез знання та афекту; повернення інтересу до трансцендентного; реконструкція сенсу без повернення до догматизму.

У галузі релігієзнавства метамодерн починають застосовувати до аналізу: містичних практик (Lindholm) [9], нових форм духовності, постсекулярних тенденцій. Однак дослідження, присвячені *інтеграції метамодерної теорії з ісламськими містичними традиціями, практично відсутні*. Сучасна гуманітаристика досі залишає акбарійську школу поза полем метамодерного дискурсу.

Перетин двох дискурсів: потенційні точки взаємодії. У декількох новітніх міждисциплінарних публікаціях з’являються спроби описати містичні течії крізь призму постпостмодерних парадигм: Robert Kozinets [8] досліджує медіальність духовності в цифрову епоху, Peter Sjöstedt-Hughes [18] аналізує містичний досвід у діалозі з некласичною філософією свідомості, Hartmut Rosa [17] пропонує концепцію «резонансу», яка має явні паралелі з акбарійською ідеєю взаємного відгуку між людським і божественним. Проте жодна з цих праць не торкається акбарійської традиції безпосередньо. Таким чином, на сьогодні відсутнє системне дослідження, яке б поєднувало: акбарійську метафізику, метамодерну епістему, сучасні моделі знання, антропологію та культурологію духовного досвіду. Саме цю прогалину і намагається заповнити запропонована стаття. Загалом аналіз наукової літератури демонструє: високу розробленість акбарійської метафізики у філософських та релігієзнавчих студіях; активне формування метамодерної

теорії як опису нових культурних режимів; відсутність діалогу між цими двома напрямками, що відкриває актуальне дослідницьке поле.

З огляду на це, можливість прочитання акбарійської філософії у світлі метамодерної епістемі видається новим і методологічно продуктивним підходом, здатним розширити як розуміння суфійської метафізики, так і самих метамодерних студій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний обсяг досліджень, присвячених метафізиці Ібн Арабі та акбарійській школі загалом, а також інтенсивний розвиток метамодерних студій у сучасній гуманітаристиці, низка концептуально важливих аспектів залишається недостатньо опрацьованою. Це створює низку лакун, які потребують окремого аналізу, оскільки саме в них відкривається можливість нових інтерпретацій та міждисциплінарних підходів.

Виділення цих невирішених частин дозволяє окреслити теоретичні межі проблеми та уточнити те методологічне поле, у якому пропоноване дослідження здійснює свій внесок.

1. Відсутність системного діалогу між акбарійською традицією та метамодерною теорією.

На сьогодні майже не існує праць, які розглядали б акбарійську метафізику через призму метамодерної парадигми. Існують глибокі дослідження: по акбарійській онтології (Чіттік, Корбен, Морріс), по метамодерну як культурній логіці (Вермеулен, ван ден Аккер, Гіббонс), але жодна з цих ліній не була інтегрована між собою. Таким чином, відкритим залишається питання: яким чином акбарійська концепція єдності буття, уявного світу та серцевої епістемології може бути інтерпретована в контексті метамодерного "коливання" між раціональним і містичним? Цей напрям становить абсолютно нове дослідницьке поле.

2. Нерозробленість метамодерної моделі містичного пізнання. Метамодерн активно працює з категоріями: подвійності, коливання, реконструкції сенсу, поєднання раціональності й афекту, але в його рамках досі не сформовано системну філософію містичного досвіду. Хоч окремі автори (Sjöstedt-Hughes, Lindholm) порушують питання постсекулярності та феноменології містицизму, метамодерної епістемології містичного пізнання як цілісної концепції поки не існує. Акбарійська традиція, зі своїм чітко структурованим інтелектуально-духовним апаратом, може закрити цю лакуну, але таке зіставлення досі не здійснене.

3. Невирішеність питання про можливість інтеграції раціональності й містицизму поза редукцією одного до іншого. І модерний, і постмодерний дискурси залишаються вкрай обмеженими у трактуванні містицизму: модерн редукує його до психології або культурної патології; постмодерн – до текстової гри та символічних конструкцій. Метамодерн декларує можливість нового синтезу, але не пропонує конкретної онтологічної чи епістемологічної моделі, яка б могла втілити цю інтеграцію. Акбарійська метафізика містить саме таку модель, однак вона не була застосована як теоретичний інструмент у сучасній філософії знання.

4. Недостатня увага до фрактальної, нелінійної та рекурсивної логіки акбарійської метафізики в сучасних гуманітарних науках. Окремі автори [15; 11] натякають на паралелі між акбарійською онтологією та: фрактальною структурністю [10], нелінійною динамікою, сучасними теоріями складності, проте системного аналізу цих паралелей не існує. Зокрема, не досліджені такі питання: *чи є акбарійська модель реальності ранньою формою фрактальної онтології?* Чи може концепція хайялу бути інтерпретована в категоріях метамодерної медіальності? Чи співвідноситься акбарійська рекурсивна структура світів із сучасними нелінійними епістемами? Ці питання окреслюють важливу дослідницьку порожнечу.

5. Відсутність метамодерного прочитання суфійської антропології. Акбарійська концепція людини як мікрокосмосу практично не була інтерпретована: у термінах сучасних теорій суб'єктності, через призму афективної теорії, у контексті феноменології тілесності, у рамках когнітивних наук. Тим часом метамодерн активно працює з концептами: нелінійного суб'єкта, «метасвідомості», екзистенційної реконструкції, багаторівневих режимів переживання. Ці паралелі залишаються невикористаними.

6. Незавершеність постсекулярного діалогу [12] з ісламською містичною думкою. Сучасна постсекулярна теорія активно взаємодіє з християнською, буддійською чи даоською містикою, але: суфізм представлений фрагментарно, акбарійська школа майже не інтегрована у теоретичну рамку постсекулярності, ісламські містичні моделі знання не були прочитані у ключі постпостмодерних епістем. Це становить одну з найбільших прогалин у сучасному діалозі між релігієзнавством та філософією культури.

На основі аналізу літератури та сучасного стану гуманітарних досліджень можна стверджувати, що ключові невирішені частини проблеми полягають: у відсутності інтеграції між акбарійською метафізикою та метамодерною епістемою; у нерозробленості метамодерної моделі містичного пізнання; у нестачі онтологічних та епістемологічних моделей, здатних поєднати раціональність і містицизм; у недооціненості фрактальної та рекурсивної логіки акбарійської традиції; у нестачі сучасних антропологічних інтерпретацій акбарійської думки; у відсутності постсекулярного осмислення суфійського інтелектуального спадку. Саме ці проблемні вузли й утворюють простір, у якому дане дослідження робить свій внесок, пропонуючи метамодерну інтерпретацію акбарійської метафізики як нового формату взаємодії раціональності та містицизму.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є концептуалізація акбарійської метафізики як інтелектуального ресурсу, релевантного метамодерній парадигмі гуманітарного знання, та розроблення моделі, яка дозволяє описати нові форми взаємодії раціональності й містицизму в умовах сучасної епістемі.

Для досягнення цієї мети передбачається виконання таких дослідницьких завдань:

- проаналізувати базові онтологічні, епістемологічні та антропологічні положення акбарійської традиції, зокрема її концепти *вахдат аль-вуджуд* (єдність буття), *таджаллі* (божественні вияви), *барзах* (межовість) та структуру світів;

- розкрити специфіку метамодерної епістемі, окресливши її ключові ознаки: коливання між раціональним і символічним, прагнення до нової ширості, інтеграцію критичності та духовної відкритості, постнекласичні інтерпретаційні моделі;

- виявити можливі точки перетину акбарійської метафізики з метамодерною філософською чутливістю, зокрема щодо онтології множинності, рекурсивності свідомості, фрактальної структури реальності та інтеграції раціонального й містичного пізнання;

- розробити теоретичну рамку взаємодії між раціональністю та містицизмом, яка ґрунтується на поєднанні акбарійської інтелектуальної традиції та метамодерних моделей знання. Завдання включає опис того, як акбарійська думка долає класичні дихотомії та пропонує нелінійні моделі пізнання;

- показати релевантність акбарійської школи для сучасної гуманітаристики, зосередившись на таких напрямках, як філософія релігії, культурна антропологія, когнітивні підходи, естетика постсекулярності та теорії складності;

- обґрунтувати, яким чином метамодерне прочитання акбарійської метафізики може сприяти подоланню розриву між містичним і раціональним дискурсами, що залишається однією з ключових проблем сучасної інтелектуальної культури;

- сформувати підсумкову модель акбарійської “оптики метамодерну”, яка демонструє, як суфійська онтологія та герменевтика можуть бути інтегровані в сучасні аналітичні схеми без редукції їхньої духовної складності.

У результаті стаття має запропонувати концептуально нову інтерпретацію акбарійської традиції, не як історико-містичного феномена, а як продуктивної інтелектуальної парадигми, що здатна вплинути на формування сучасних підходів до осмислення реальності, суб’єктності та пізнання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метамодерн постає як реакція на виснаження постмодерного релятивізму та одночасна недовіра до модерного раціоналізму. Згідно з Робертсоном і Вермюленом, метамодерна свідомість це «коливання між модерною надією та постмодерною іронією» (Vermeulen, van den Akker [22]). Йдеться не про синтез, а про динамічний рух між полюсами, де кожен із них зберігає свою силу. У цьому сенсі метамодерн: відкритий до духовних традицій, але не повертає їх у догматичній формі; приймає раціональність, але визнає її межі; тяжіє до цілісності, але не намагається усунути складності та парадоксальності світу. Саме ця динамічність дозволяє метамодерній епістемі розглядати містичні традиції як джерело антропологічних і когнітивних моделей, здатних розширити сучасні форми мислення.

1. Онтологія та концепт єдності буття.

Акбарійська школа ґрунтується на принципі *вахдат аль-вуджуд*, єдності буття, де множинність явленого світу виступає як прояв єдиного онтологічного принципу.

Термін «вуджуд», який араби використовують на відміну від слова «існування», охоплює широкий спектр значень. Хоча найпоширенішими значеннями є «бути», «існувати» та «бути», він також включає значення «знаходити», «зустрічати», «зустрічатися» та «зіткнутися віч-на-віч». Етимологічно слово «вуджуд» також пов'язане зі словом «веджд», що означає екстаз та радість, та зі словом «совість», що означає свідомість, усвідомлення та знання [5].

Цей принцип дозволяє розглядати реальність не як набір окремих об'єктів, а як інтегральну систему взаємопов'язаних рівнів: божественний рівень (*al-haqq*), абсолютна, трансцендентна основа всього існування; світ форм та явищ (*'alam al-shahada*) видимі прояви буття; уявний/посередній світ (*'alam al-khayal*), проміжна реальність, що забезпечує можливість містичного пізнання і взаємодії між абсолютним і явленим. Ця структура дозволяє розглядати онтологію акбарійської школи як фрактальну: кожен рівень повторює архітектуру цілого на локальному масштабі.

Згідно з Ібн Арабі, який стверджував, що реальність існування пізнається через прояв Бога, прояв проявляється двома способами: як існування (онтологія) так і знання (епістемологія). Оскільки існування Бога є одним і тим самим, що й Його знання, ці дві істини не можна розділити. Бо знання існування – це самосвідомість та осягнення. Однак існування має різні значення в божественному та людському вимірах, а також у суб'єктивному та об'єктивному вимірах. Знаходження в людському вимірі означає перебування в божественному вимірі. У цьому випадку поняття Необхідного існування або Необхідного існування можна перекласти як

Необхідне існування Бога, тому що так само, як необхідне існування Бога, необхідне також знання Його існування. Зворотне немислимо. Однак створені істоти можуть знати себе та свого Творця, а можуть і не знати. Це відкриття або невдача у відкритті відбувається через Боже провидіння. Ті, хто справді обізнаний, є одночасно першовідкривачами та відкриттям. Тобто це ті, хто знаходить Бога як у Всесвіті, так і в собі [5].

2. Космологія та система світів.

Концепція *'alam al-khayal* або *tundus imaginalis* (за А. Корбеном) є однією з ключових для розуміння акбарійської метафізики. Цей світ виконує кілька функцій: забезпечує простір для символічного пізнання; служить медіатором між духовним і матеріальним; виявляє рекурсивну природу реальності, де кожен рівень світів відображає структуру цілого. У контексті метамодерної епістемі *'alam al-khayal* можна читати як ранню модель медіальної онтології, де реальність проявляється у множинних режимах сприйняття.

Ще одна сфера, в якій Ібн Арабі розглядав інтелект як центр концептуального знання, це множинність, визнана в існуванні Єдиного Бога. За Кашані, це подібно до ситуації, коли імена «Кадір» (Всемогутній), «Алім» (Всевідаючий), «Халік» (Творець, Той, Хто створює) та «Разік» (Той, Хто наділяє, той, хто забезпечує прожитком) насправді є «Єдиним», але їхні значення відрізняються. Відповідні значення імен є розумними в сутності Єдиного, і ця множинність є номінальною, а не реально-онтологічною природою. Такі множини це реальності, що існують апіорі в розумі [4].

3. Епістемологія серця та інтеграція раціонального й містичного.

Акбарійська думка пропонує концепт *'aql qalbī* «серцевого інтелекту» [13], що поєднує раціональне та інтуїтивне пізнання. Аналітичний рівень: мислення, здатне систематизувати знання, робити логічні висновки. Інтуїтивний/духовний рівень: прямий досвід божественного та онтологічних

структур. Медіальність та символічна відкритість (*‘Alam al-Khayal, Barzakh - барзах*), перехідні рівні реальності забезпечують взаємодію між явним і невидимим, логічним і інтуїтивним. Вони дозволяють поєднувати раціональну когніцію і містичну інтуїцію без редукції одного до іншого.

Така модель відповідає метамодерній логіці «коливання», коли свідомість утримує протилежності: раціональне та символічне, критичне та щире, матеріальне та трансцендентне.

4. Антропологія акбарійської школи.

Людина у системі Ібн Арабі це мікрокосмос, що відображає макрокосм буття (*‘alam kabir*). Акбарійська антропологія передбачає: *Barzakh - барзах* [7] проміжний стан між тілесним і духовним, де можливе містичне переживання; рекурсивне самопізнання, де людина через власне серце й розум отримує доступ до структури реальності; нелінійна суб’єктність, де людина розуміється як динамічна система, здатна одночасно утримувати множинні рівні свідомості. Цей підхід створює концептуальні передумови для метамодерного прочитання суб’єкта, здатного інтегрувати критичність і духовну відкритість.

5. Символічна і фрактальна структура пізнання.

Акбарійська метафізика оперує символами та архетипами, які відображають онтологічну структуру світу. Основні характеристики: рекурсивність, структура символів повторює архітектоніку всесвіту; фрактальність, кожен рівень відображає цілісну систему; медіальність, символи виконують функцію посередника між різними режимами пізнання, між аналітичним та інтуїтивним. У метамодерному контексті це дозволяє розглядати символ як знання, а не лише як художню конструкцію, і пропонує нову модель інтеграції знання та духовності.

У системі мислення Ібн Арабі символи це не просто естетичні чи поетичні засоби; вони є важливими онтологічними інструментами для розуміння, пояснення та вираження існування.

Три фундаментальні символи, які він найчастіше використовує:

1. Символ дзеркала: теоретизує зв'язок між образом і сутністю, відображенням і тим, що відображає.
2. Літерний символ: виражає перетворення Творчого Логосу в космічну мову.
3. Символ світла: представляє об'єднуючий проміжний простір між існуванням і неіснуванням, світлом і темрявою [23].

6. Перетин з метамодерною епістемою.

Основні точки співпадіння акбарійської метафізики з метамодерною парадигмою: *коливання* між протилежностями: раціональне та містичне, критичне та щире; *рекурсивна структура* знання: онтологія світів та нелінійні моделі свідомості; *медіальність* та символічна відкритість: '*alam al-khayal*' та множинні режими сприйняття в метамодерні; *цілісна антропологія*: інтеграція суб'єкта, його духовної та раціональної складової; *фрактальна логіка*: повторення структур на різних рівнях, що відповідає сучасним концепціям складності та системного мислення.

Таблиця 1

Теоретична рамка взаємодії акбарійської метафізики з метамодерною парадигмою:

Площина	Акбарійська традиція	Метамодерна перспектива	Взаємодія
Онтологія	Єдність буття (<i>вахдат аль-вуджуд</i>), рекурсивні світи	Множинність реальностей, постнекласичні концепти складності	Розуміння реальності як цілісної, але багаторівневої системи
Епістемологія	Серцевий інтелект (<i>'aql qalbi</i>), <i>таджаллі</i>	Інтеграція критичного та щирого знання	Раціональні та містичні форми пізнання взаємодіють рекурсивно
Антропологія	Людина як мікрокосм,	Суб'єкт як процес,	Суб'єкт інтегрує

	<i>барзах</i>	відкритий до множинних рівнів досвіду	раціональне, емоційне, духовне
Символіка	Архетипи та символи, що відображають структуру буття <i>'alam al-khayal</i>	Символи як носії глибинного знання	Символ служить посередником між аналітичним та інтуїтивним пізнанням

Джерело: власна розробка автора

Таким чином, *акбарійська традиція може бути прочитана як прототип метамодерної оптики пізнання*, яка долає дихотомії та пропонує інтегративну модель взаємодії раціональності та містицизму.

Висновки. Традиційно акбарійську школу розглядали переважно як історико-містичний феномен ісламського суфізму, як систему духовних практик і містичних уявлень, пов'язаних з Ібн Арабі. Пропонована інтерпретація радикально змінює цю перспективу, представляючи акбарійську метафізику як дієву інтелектуальну матрицю, яка здатна інтегрувати раціональне і містичне пізнання.

На відміну від модерних або постмодерних схем, де раціональність і духовність часто протиставляються, акбарійська парадигма демонструє єдність пізнання, в якій аналітичне, символічне та інтуїтивне знання взаємно доповнюють один одного. Це створює нову методологічну основу для досліджень у гуманітарних і когнітивних науках.

Дослідження підтвердило, що акбарійська метафізика пропонує концептуальну модель, у якій *'aql* акл (інтелект, розум) та *qalb* кальб (серце) функціонують як взаємодоповнюючі інструменти пізнання. Це робить акбарійську школу особливо релевантною для сучасних метамодерних парадигм, де цілісність знання досягається через поєднання критичного аналізу та щирого досвіду. Акбарійська школа мислиться як модель інтеграції *раціональності та містицизму*.

Концепція множинних світів (*'alam al-shahada, 'alam al-khayal, al-haqq*) демонструє рекурсивний та фрактальний характер буття, що відповідає сучасним підходам у нелінійних науках та теорії складності. Це відкриває нові методологічні можливості для інтеграції містичних і наукових моделей пізнання. Акбарійська школа, під цим кутом зору, мислиться як фрактальна та рекурсивна структура онтології.

Акбарійська модель людини як мікрокосму, здатного одночасно утримувати множинні рівні свідомості, створює передумови для побудови метамодерного уявлення про суб'єкта, який інтегрує раціональне, афективне та трансцендентне, у цій площині репрезентується сучасна антропологія суб'єкта.

Використання акбарійської традиції у сучасних культурологічних, релігієзнавчих та філософських студіях дозволяє пропонувати альтернативні підходи до проблеми співвідношення раціонального й містичного, символічного та аналітичного, що є критично важливим у постсекулярному та метамодерному контексті. Що є релевантним для гуманітарних наук.

Пропозиції для подальших досліджень:

1. *Розробка системної метамодерної інтерпретації акбарійської школи.* Необхідно створити концептуальну рамку, яка дозволяє поєднувати епістемологію Ібн Арабі з сучасними теоріями знання, філософією свідомості та культурологічними підходами.
2. *Дослідження фрактальної та рекурсивної логіки в акбарійській метафізиці.* Перспективним є порівняння акбарійської структури світів із сучасними концепціями фрактальності, синергетики та нелінійних систем, що може відкрити нові підходи до інтеграції духовного та наукового знання.
3. *Антропологічні та когнітивні інтерпретації.* Подальші дослідження можуть зосередитися на аналізі рекурсивної свідомості та

множинності досвідів, пропонованих акбарійською школою, у світлі сучасних когнітивних та феноменологічних теорій суб'єкта.

4. *Постсекулярний діалог.* Варто розширити дослідження впливу акбарійської традиції на сучасні постсекулярні концепції духовності, інтегруючи її у ширший контекст міжрелігійного та міжкультурного порівняння.

5. *Інтердисциплінарні методи.* Рекомендовано застосування міждисциплінарних підходів, що поєднують релігієзнавство, філософію, культурологію, когнітивні науки та естетику, для комплексного аналізу взаємодії раціонального і містичного у сучасному гуманітарному дискурсі.

Тож, акбарійська метафізика, прочитана через призму метамодерної епістеми, демонструє *унікальну здатність поєднувати раціональне, символічне та духовне*, що робить її продуктивним інтелектуальним ресурсом для сучасної гуманітаристики. Запропонована концептуальна рамка дозволяє не лише переосмислити класичні проблеми співвідношення розуму та містичного досвіду, а й формує нові горизонти для міждисциплінарних досліджень, відкриваючи перспективи для розвитку сучасної філософії релігії, культурології та когнітивної гуманітаристики.

Практичне значення полягає в можливості застосування цієї моделі в сучасних гуманітарних дослідженнях: від філософської антропології та культурології до герменевтики й когнітивних студій, як інструменту для інтерпретації складних форм духовності, суб'єктивності та символічної уяви в міждисциплінарному контексті.

Список використаних джерел

1. Chittick, William C. The Sufi Path of Knowledge: Ibn al-‘Arabi’s Metaphysics of Imagination. Albany: State University of New York Press, 1989.

2. Chittick, William C. *Imaginal Worlds: Ibn al-‘Arabi and the Problem of Religious Knowledge*. Albany: State University of New York Press, 1994.
3. Corbin, Henry. *Creative Imagination in the Sufism of Ibn ‘Arabi*. Princeton: Princeton University Press, 1969
4. Çelebi, Emin. “İbn Arabinin Epistemolojisinde Duyu ve Akıl”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/1 Şubat 2010, 43-56. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/52299> (дата звернення 12.09.2025)
5. Dağeri, Yakup & Akkaya, Veysel. “İbnü’l-Arabî’de Vücûd Kavramına Dair Bazı Değerlendirmeler”. *Usul İslam Araştırmaları* 39/39 (Haziran) 2023, 135-149. <https://doi.org/10.56361/usul.1262830>
6. Fakhoury, Hadi. Ibn ‘Arabi between East and West: Henry Corbin and Guénonian Traditionalism, *Religiographies* 2024 vol. 3 no. 2, Special Issue “Reviving Muhyi al-Din: Contemporary Uses of Ibn ‘Arabi’s Thought and Reinventions of Islam” edited by Mark J. Sedgwick and Gregory Vandamme, URL: https://www.cini.it/wp-content/uploads/2025/03/Religiographies_2024_vol.3_no.2.pdf (дата звернення 12.09.2025)
7. James W. Morris. Ibn 'Arabi on the Barzakh, *Postdata* (Madrid), vol.15, no. 2 1995, pp. 42-49 and 104-109 URL: https://ibnarabisociety.org/wp-content/uploads/PDFs/Morris_Ibn-Arabi-on-the-barzakh.pdf (дата звернення 12.09.2025)
8. Kozinets, R.V., Netnography: Understanding Networked Communication Society. Chapter for The SAGE Handbook of Social Media Research Methods, Edited by Anabel Quan-Haase and Luke Sloan 2002, URL: https://www.researchgate.net/profile/Robert-Kozinets/publication/280837429_Netnography_Understanding_Networked_Comm

unication_Society_--

a_first_draft_book_chapter_for_the_upcoming_volume_SAGE_Social_Media_Research_Methods/links/55c8be3208aeb97567476b1e/Netnography-Understanding-Networked-Communication-Society--a-first-draft-book-chapter-for-the-upcoming-volume-SAGE-Social-Media-Research-Methods.pdf (дата звернення 12.09.2025)

9. Lindholm, Charles. Culture and Identity, Oneworld Publications 2007, URL: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/52226/1/6.pdf.pdf> (дата звернення 12.09.2025)

10. Mandelbrot, Benoît. The Fractal Geometry of Nature. New York: W. H. Freeman, 1983

11. Mourad, Suleiman A. *Ibn 'Arabi: The Metaphysics of Imagination and Spiritual Insight*. Leiden: Brill, 2010.

12. Marcus Moberg, Kennet Granholm. The Concept of the Post-Secular and the Contemporary Nexus of Religion, Media, Popular Culture, and Consumer Culture, In book: *Post-Secular Society*, Routledge 2012, DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315127095>

13. Muhyiddin İbnü'l-Arabi. Fusûsu'l-hikem tercüme ve şerhi 1. CİLT : (6. 638/1240), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı 2017, URL: <https://archive.org/details/muhyiddin-ibn-arabi-kitaplari/Fus%C3%BBsu%27l-Hikem%20%28Terc%C3%BCme%20ve%20%C5%9Eerhi%29%201.%20Cilt%20-%20Muhyiddin%20%C4%B0bn%20Arab%C3%AE%20%282017%29/page/n1/mode/2up> (дата звернення 12.09.2025)

14. Nasr, Seyyed Hossein. *Islamic Spirituality: Foundations*. London: Routledge, 2007. URL: <https://traditionalhikma.com/wp->

content/uploads/2015/02/Islamic-Spirituality-Foundations-edited-by-Seyyed-Hosseini-Nasr.pdf (дата звернення 12.09.2025)

15. Rustom, Muhammad. *The Triumph of Mercy: Philosophy and Scripture in Mulla Sadra*. Oxford: Oxford University Press, 2012. URL: <https://traditionalhikma.com/wp-content/uploads/2021/07/The-Triumph-of-Mercy.pdf> (дата звернення 12.09.2025)

16. Robin van den Akker, Alison Gibbons and Timotheus Vermeulen *Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth after Postmodernism*. New York: Rowman & Littlefield, 2017. URL: https://www.academia.edu/20082140/van_den_Akker_R_Gibbons_A_and_Vermeulen_T_eds_2017_Metamodernism_Historicity_Affect_and_Depth_after_Postmodernism_Rowman_and_Littlefield_International (дата звернення 12.09.2025)

17. Rosa, Hartmut “The Idea of Resonance.” *Global dialogue* 52, 3, 2018. URL: <https://globaldialogue.isa-sociology.org/articles/the-idea-of-resonance-as-a-sociological-concept> (дата звернення 12.09.2025)

18. Sjöstedt-Hughes, Peter. *Noumenautics: Metaphysics – Meta-ethics – Psychedelics*. 2nd ed. Falmouth, UK: Psychedelic Press, 2018. URL: <https://philpapers.org/rec/SJSNM> (дата звернення 12.09.2025)

19. Schimmel Annemarie. *Mystical Dimensions of Islam*. The University of North Carolina Press Chapel Hill 1975, URL: <https://dn790002.ca.archive.org/0/items/137665622MysticalDimensionsOfIslamAnnemarieSchimmel/137665622-Mystical-Dimensions-of-Islam-Annemarie-Schimmel.pdf> (дата звернення 12.09.2025)

20. Sa’diyya Shaikh. *Sufi Narratives of Intimacy: Ibn Arabi, Gender, and Sexuality*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2012. 304 pages

21. Toat Haryanto, and Enjang. "A Comparative Study of Ibn Arabi and Al-Hallaj on Spirituality and Mysticism in Islamic Sufism". *Masagi: Jurnal Pendidikan Karakter* 2, 2025: 323-36. <https://doi.org/10.29313/masagi.v2i2.8010>
22. Vermeulen, Timotheus, and Robin van den Akker. "Notes on Metamodernism." *Journal of Aesthetics & Culture* 2, no. 1, 2010: 1–14. <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677>
23. Yıldız, İlhan. "İbnü'l-arabî'nin metafizik inşasında sembolün rolü". *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 15, sy. 1, Ağustos 2025: 19-54. <https://doi.org/10.20493/birtop.1668945>